

על זיהויה של הגהה אחת של הראב"ד

על דברי רבו — רמב"י מלוניל *

"המחליף דברי חכמים זה בזה — יש בו משום לא
חסיג גבול רעך" (דברים יט, יד; פסיקתא זוטרותא
לשם — פירוש לספרי דברים פסקא קפח).

אחד מסעיפי מחקריי בספרות רבותינו הראשונים הוא גיסיון לזיהוי דבריהם.¹ קטע ממחקריי
אלה ניתן בזה.

רבי משולם בר' יעקב מלוניל, חכם ונדיב, שאנשי הלכה ואנשי השכלה כאחד ראו בו
את "המנורה הטהורה", "נר עולם" ו"נר ישראל" כאחד,² חיבר, כידוע, חיבור בהלכות
איסור והיתר,³ שתלמידו, הראב"ד, "גדול המגיהים"⁴, חיבר עליו "הגהות"⁵. חיבורו של
רמב"י מלוניל לא הגיע לידינו. קטע מחיבור זה נתפרסם על-ידי הדיין ר' יוסף קאפח.⁶
הקטע כולל את ההקדמה לחיבור⁷ והלק מן החיבור.⁸

בראש שני הדיבורים האחרונים של הקטע רשום: "ההתחלה לא מצאתי"⁹. המהדיר מעיר:
"הערת המעתיק" ומוסיף, שנראה לו, שמכאן ועד סופו של הקטע הדברים אינם דברי

* דוד ברוכי ז"ל, המרכז לחינוך טכנולוגי, חולון [תשמ"ד], עמ' 82 ואילך.

1 עי', למשל, במקומות שעליהם העירותי ב"תורה שבעל-פה", כג, תשמ"ב, עמ' קנו, הע' 72.
לזיהוי דברי הראב"ד במיוחד — עי', למשל, מה שהעירותי למעלה, עמ' 84, הע' 60. לאחר
מכן עמד על זיהוי זה גם א' סופר, תשובות חכמי פרובינציא, ירושלים תשכ"ו, עמ' 126, הע' 1,
ועי' מש"כ בתורה שבעל-פה, במקום הנ"ל.

2 עי' מה שכתבתי עליו באקדמות "לתולדותיו של מרכז התורה בפרובאנס", למעלה, סע"מ 19
ואילך, ובמיוחד סע"מ 20, ליד הע' 150—152 ובמאמרי על "רמב"י מנרבונא", למעלה, עמ' 37
והע' 30.

3 עי' בערכו באנציקלופדיה העברית, כרך כד, עמ' 637.

4 כך מגדירו ר"מ המאירי ועי' מה שכתבתי בשיעורי "מקורות נרמזים בספרות ראשונים",
למעלה, עמ' 268 ואילך, ובמיוחד שם, עמ' 280, ד"ה: "ואשר לראב"ד".
5 עי' במקום הנ"ל, הע' 3.

6 ראב"ד, תשובות ופסקים, ירושלים תשכ"ד, סימן רז, עמ' רמא ואילך. מוצא לזכרון להעיר,
שעל אף הקיטוע ניתן ללמוד מקטע זה רבות על אופיו של רמב"י מלוניל, על דרכי חכמתו,
חסידותו, יחסו למעמדו של רב המקום וכן לדרכם של למדנים שונים בזמנו. וראוים הדברים
להחקר.

7 שם, רע"מ רמא.

8 שם, עמ' רמא ואילך.

9 שם, עמ' רמט, ליד הערה 51.

רמב"י מלוגיל, אלא דברי הראב"ד, ונימוקיו עמו: הסגנון הוא סגנונו של הראב"ד והדברים מובאים בספרות ההלכה על שמו של הראב"ד¹⁰.

ברם, לדעתי נמצא בתוך חיבור זה קטע נוסף — דיון שלם מתורתו של הראב"ד.

א. בעמ' רמז—רמח מצוי דיון, שכותרתו היא: "הוצאת חוטין לבהמה ולעוף". בסוף עמ' רמח — עמ' רמט נמצא דיון שני באותו נושא ואף כותרתו היא: "עניין הוצאת חוטין לבהמה ולעוף".

עצם התופעה של שני דיונים באותו נושא זה אחרי זה ובאותה כותרת אומרת: דרשני. ואמנם העיון בתוכנם של שני הדיונים הללו מגלה, שהם חלוקים זה על זה ודיון ב' אינו אלא השגה על דיון א'. ומאחר שהראב"ד, כאמור, חיבר הגהות על חיבורו זה של רמב"י מלוגיל, מסתבר, שדיון ב' אינו אלא אחת מהגהות הראב"ד, מה גם, שמה שבא אחריו הנו, כאמור למעלה, מדברי הראב"ד.

ב. אף זו. בדיון א' נאמר: "ע"כ דברי הרב ז"ל, ומדברי הרב ז"ל שמענו" וכו'¹¹, וכן: "וגם כי הרב ז"ל אמר" וכו'¹². כן נאמר בדיון א': "ומ"ש הרב ז"ל והעוף" וכו'¹³. והנה, דברי "הרב" האחרונים הם מובאה מדברי הרב רבי יהודה הברצלוני בספר העתים, המובא בספר האשכול¹⁴. ומאחר שבמקום האחרון "הרב" — המכוון בו הוא לרבי יהודה הברצלוני, הסיק המהדיר, לנכון, שגם במקומות האחרים "הרב" — המכוון בו הוא לר"י הברצלוני¹⁵.

דיון ב' חלוק, כאמור, על הנאמר בדיון א' והוא פותח את השגתו על הנאמר בדיון א' בלשון: "כתב רבינו ז"ל"¹⁶. בהמשכם שלדברים עובר בעל הדיון מלשון "רבינו" ללשון "מרנא"¹⁷.

לפי דעת המהדיר, "רבינו" זהה עם "הרב" הנ"ל¹⁸. לכאורה קיים יסודימה להיסק זה, שכן הדיעה הנזכרת בדיון ב' בשם "רבינו" היא הדיעה הנזכרת בדיון א' בשם "הרב". אולם אם כך, אם ב"רבינו" המכוון גם בו לרבי יהודה הברצלוני, מה טעם הוא נזכר בדיון א' בשם "הרב" ובדיון ב' בשם "רבינו" ו"מרנא"? ברם, לאור ההנחה, שהדברים שבדיון ב' הם מדברי הראב"ד, מסתבר ההבדל בתארים.

10 שם, הע' 51.

11 שם, סע"מ רמז.

12 שם, עמ' רמח.

13 שם, סע"מ רמז.

14 ספר האשכול, מהדורת אלבק, חלק ב, ירושלים תפרי"ח, סע"מ 122 — רע"מ 123. מובא על ידי קאפח במקום הנ"ל, עמ' רמז, הע' 40.

15 במקום הנ"ל, עמ' רמז, הע' 40.

16 שם, סע"מ רמח.

17 שם, ונראה, שמש"כ שם, עמ' רמט "מר" — צ"ל: מרנא.

18 שם, עמ' רמח, הע' 48.

בשביל בני-דורו של רמב"י מלוגיל היה, בדרך כלל, חיבורו של ר"י הברצלוני "החיבור" ור"י הברצלוני — "הרב". כך, למשל, בן-דורו המפורסם של רמב"י מלוגיל, רבי אברהם בר יצחק אב"ד נרבונא, מביא את דבריו של ר"י הברצלוני, לרוב, בלשון "וכתב הרב"¹⁹, וכיו"ב גם אצל רבי יצחק בר אבא מארי ממרשיליא, מחבר "ספר העיטור"²⁰. ואמנם, רבי מנחם המאירי, המגדיר תגדול של ספרות ההלכה²¹, רואה ברבי יהודה הברצלוני ובראב"י אב"ד הנרבוני את אבות ספרות ההלכה בפרובנס²².

לא כן הראב"ד. אצלו "הרב" סתם אינו אלא הרי"ף²³, ואילו רבי יהודה הברצלוני אינו אלא "הרב ברצלוני"²⁴ או "בעל החיבור הברצלוני"²⁵. בתואר "רבינו" הוא מכנה את רבו, רמב"י מלוגיל²⁶.

הראב"ד משיג על רבו, רמב"י מלוגיל, המסתמך על דברי ר"י הברצלוני. לפיכך, בהזכירו את דברי ר"י הברצלוני אין הוא מזכיר את הדברים בשמו של ר"י הברצלוני, שכן הוא אינו מביאם באופן ישיר אלא בעקיפין, על-ידי אמצעי — רמב"י מלוגיל. והואיל ורמב"י מלוגיל הוא, כאמור, רבו של הראב"ד, לפיכך תפס לשון "רבינו".

ג. העיון בדברי רבותינו הראשונים מגלה, שדברים, שנאמרו בדיון א' — יש מהם המובאים בספרות ההלכה על שמו של רמב"י מלוגיל²⁷ ואילו דברים, שנאמרו בדיון ב' — יש מהם שהובאו בספרות ההלכה על שמו של הראב"ד²⁸.

ועכשיו, שבאנו לכאן, עלינו לראות בכל הקטע הנדפס שני חלקים: א. מן ההתחלה של הקטע עד סוף דיון א' של "הוצאת חוטין לבהמה ולעוף" הוא קטע מחיבורו של רמב"י מלוגיל; ב. מראש דיון ב' של "עניין הוצאת חוטין לבהמה ולעוף" עד סוף הסימן הוא קטע קטוע של הגהות הראב"ד על חיבורו של רמב"י מלוגיל. סיום חיבורו של רמב"י מלוגיל וחלקים מחיבור ההגהות של הראב"ד חסרים.

19 ע"י ר"ש אלבק, ספר האשכול, ח"א, ירושלים התרצ"ה, עמ' פב, ערך "הרב ר' יהודה". וע"י תשובות הראב"י אב"ד, ירושלים תשכ"ב, סימן קפב ואכמ"ל.

20 ע"י מש"כ ר' מאיר יונה ב"פתח השער" לספר העיטור, ח"א, ד"צ ווארשא, ניו-יורק תשט"ז, עמ' 6, ראש טור ב. והשוה "לקוטים מדברי יוסף לר' יוסף בן יצחק סמברי", סדר החכמים וקורות הימים לא' ניבואר, ח"א, אוקספורד תרצ"ח, רע"מ 132, ערך "חכמי ברצלונה".

21 ע"י במקום הנ"ל, הערה 4.

22 ע"י מה שכתבתי באקדמות לתולדותיו של מרכז התורה בפרובנס, למעלה, עמ' 15 ועמ' 31.

23 ע"י מה שהעירותי ב"קריית ספר", כו, תשי"א, עמ' 329—330, הע' 1 ולמעלה, עמ' 86—87, הע' 76. בצעירותו כינהו: הרב ר' יצחק. ואכמ"ל.

24 תמים דעים, סי' סב ושם — גם "זה הרב", עיי"ש והשוה מש"כ ב"קריית ספר" במקום הנ"ל, הע' 22.

25 תמים דעים, סי' יב.

26 ע"י ספרן של ראשונים, ירושלים תרצ"ה, עמ' 186.

27 ע"י למשל, רשב"א, תורת הבית, בית שלישי, שער שלישי, ד"צ יוועפאף, ירושלים תשכ"ג, עמ' 141.

28 ע"י שם.